

ביאורים

עד כאן עסקנו רבות בהסבר לכך שהעיסוק בחיי החומר אינו עיקר עניינו של האדם. מעתה עומד האדם ומנסה להבין להיכן הוא צריך לכוון את מאמציו? מהי הנקודה המרכזית שסביבה חיינו אמורים 'להסתובב'? כדי לענות על שאלה זו, מלמד אותנו המהר"ל להתבונן פנימה, להתבונן אל תוך תוכו של האדם ולבדוק מהי הנקודה הפנימית שבו, מהי באמת מהותה של נפשו, ומתוך כך לענות על השאלה מהו הדבר המתאים לה.

אז מה היא מהותה של נפש האדם? כשברא הקב"ה את עם ישראל, הוא נתן בגופם הגשמי - 'נפש אלוהית'. זוהי מהותה של נפשם, ולכן כל מעשיהם צריכים להיות מכוונים לנפש האלוהית שלהם. היחיד שבאמת מבין מה הן הפעולות המתאימות ביותר לנפש האדם, הוא בוראה - 'האלוהים' בעצמו, והוא שנתן לאדם את מצוות התורה שהן הפעולות המתאימות ביותר לנפשו האלוהית. נפש האדם נבראה כך שהיא זקוקה לצורך השלמתה - לסדר הראוי לה, למצוות המתאימות לה, שהן אלה שיוכלו להוציאה אל הפועל. ניתן גם להוסיף שאם האדם יתכחש למה שמתאים לו, אם האדם לא יהיה נאמן למה שמתאים לנפשו, הדבר יגרום לו לסיבוכים ולבלבולים רבים.

אלא שדברים אלו תמוהים לכאורה. לפי מה שראינו, כמו שהשמש יודעת את תפקידה ועושה אותו באופן טבעי, כך האדם היה צריך לדעת באופן טבעי מה מתאים לנפשו האלוהית ולעשות אותו. ואם כן יש לשאול מדוע בני האדם צריכים מצוות שהן, כביכול, 'חיצוניות' כדי לדעת מה לעשות? ועוד, כיצד ייתכן שגם אחרי שהאדם יודע מה מתאים לו לעשות, הוא נכשל פעמים רבות ולא עושה זאת? התשובה לכך היא, שבלבבו של האדם מצוי יצר רע. תפקידו של היצר הוא לבלבל ולטשטש את האדם, ובכך למנוע את היציאה לפועל של מה שמתאים לטבעם של בני האדם, ולכן לא רק שהאדם אינו מבין באופן טבעי מה מתאים לנפשו, אלא גם כשמבין הוא לא תמיד מקיים.

הרחבות

• מהות האדם - האלוהית

הפעולות המתאימות אל מעלת נפשו, הם הפעולות האלוהיות. פסיכולוגים רבים חיפשו את הדחף הנפשי העיקרי שלנו. עניין זה משמעותי ביותר כדי להגיע לסידור ולתכנון מוצלח של חיינו. ביחס לזה כתב הרב קוק: "המידה הפסיכולוגית מפרדת... את אותו הכוח, אשר רישומו הוא יותר ניכר בפעולות הנפש... ועל פי מידה זו הננו מוכרחים להחליט, כי השאיפה לקרבת אלוהים ברום עוזה, רק היא הנה היסוד המרכזי לכל הנטיית, התשוקות, והשאיפות של הנפש האנושית כולה; הן כולן נובעות ממנה ושובות אליה..." [מאמרי הראיה 32].

• הרוע אינו חלק מטבע האדם

רק פי היצר הרע מעכב. בעולם רווחת התפיסה כי המצב הטבעי של האדם הוא היותו מלא ברע, והדרישה ממנו להיות טוב משמעותה להתעלות מעל למצבו הטבעי. המהר"ל כאן מלמדנו כי תפיסת היהדות מתנגדת להבנה זו. לפי היהדות הטוב הוא המצב הנורמלי והטבעי של האדם: "אשר עשה האלהים את האדם ישר" [קהלת ז, כט]. היצר הרע הוא גוף זר וחולני שנמצא בתוך האדם ומושך אותו להזיק לעצמו. רבי צדוק הכהן מלובלין הרחיב רעיון זה וכתב שאין בתוכנו חלקים טבעיים רעים, אלא רק השימוש השגוי גורם לנזקים: "כל הכוחות הנטועות בכל נפש מישראל אין לחשוב שהוא רע גמור ושצריך להיות הפכו, כי אין לך שום מידה וכוח שאין בה צד טוב גם כן, רק צריך שישתמש בה כפי רצון השם יתברך..." [צדקת הצדיק מז].

שאלות לדין

האם באמת כל יתרון האדם על בעלי החיים הוא רק בקיום המצוות? למה רק לאדם יש יצר הרע שמעכב אותו לחיות לפי ה'סדר' שראוי לו?

הפעולות המתאימות לנפש האלוהית הן מצוות התורה

ואם כן, מה שהאדם משבח מכל שאר בעלי חיים וראוי שיהיו לו פעולות מיוחדות, אין הפעולות המיוחדות שהם הפעולות שהם המלאכות והבנינים, כי דבר זה אינו לו לשלמות, רק לחסרון ולפחיתות בשביל שחטא ונעשה בעל חסרון, ולכך צריך לכל הדברים האלו. וכבר בארנו, כי אי אפשר שלא יהיו לאדם פעולות אשר הם מתייחסים אל נפשו אשר יש לו נפש אלוהית. ואם כן נשארה השאלה, איזה הם הפעולות המיוחדות לו, המתיחסות אל מעלתו, במה שיש לו נפש שכלית? לא ישאר לומר רק, כי הפעולות המתיחסות אל מעלת נפשו, הם הפעולות האלוהיות, והם מצוות התורה. והם הם מיוחדים אל האדם, לפי מעלת נפשו האלוהית. ודבר זה בודאי הם פעולות המיוחדות אליו וראויים לו.

ואם תשאול ותאמר, אם כן הרי כל הפעולות המיוחדות לכל אחד ואחד מן הנבראים, הפעולות מתחייבות ממנו מעצמו, ואינו משנה פעולותיו. ולמה לא נמצאו גם כן פעולות האלוהיות, הם המצוות, מן האדם מעצמו? דבר זה אין שאלה, כי אם ראי שיהיו אלו הפעולות באות מן האדם, הלא יצר הרע שברא באדם, הוא מביאו אל הפעולות הרעות, שבראות ממנו, מצד יצר הרע שבו. ועל זה הוכיח משה רבנו עליו השלום את ישראל ואמר (דברים לב, א): האזינו השמים וגו', כמו שיתבאר בפרקים הבאים, להודיע שאין זה לפי הסדר כלל. כי לפי הסדר השכלית, ראוי שיתחייבו הפעולות מן כל נברא ונברא כפי מה שראוי, ואל האדם שנפשו אלוהית שכלית, ראוי לו פעולות מיוחדות, והם פעולות המצוות שבתורה, רק כי היצר הרע מעכב.

יצר הרע מעכב את גילוי הפעולה הטבעית של האדם - קיום המצוות

אם כן יתרון האדם על כל שאר בעלי החיים מחייב שיהיו לו פעולות מיוחדות. המלאכות והבנינים שעושה האדם לצורך קיומו אינן הפעולות המיוחדות לו המתאימות לשלימותו, אלא הן פעולות שנובעות מחמת החטא והן חסרון לו, וכבר בארנו שתפקידו צריך להתאים לנפשו הרוחנית אלוהית. אם כן נשארה השאלה: אלו הן הפעולות המיוחדות לאדם אשר מתייחסות אל מהותו שהוא בעל נפש רוחנית? אין לנו אלא לומר, כי בהתאם למהותו הפעולות צריכות להיות פעולות אלוהיות, והן מצוות התורה המיוחדות ומתאימות למהותו האלוהית של האדם.

ואם תשאל: לפי מה שאמרנו, שהפעולה שפועל הנברא מתאימה למהותו, הרי כל הפעולות שעושים הברואים כדי למלא את תפקידם הן פעולות שנעשות באופן טבעי, ואינו יכול לעשות ההפך ממה שנברא לפעול, אם כן גם פעולות האדם, שהם המצוות, היו צריכות להיעשות באופן טבעי? אין זו שאלה, אמנם פעולות המצוות היו צריכות להיעשות באופן טבעי, אולם יצר הרע שבאדם, מביאו לעשות מעשים רעים. על דבר זה הוכיח משה רבינו את ישראל ואמר: האזינו השמים וגו' כמו שיתבאר בהמשך (בפרק ד'), שמשא רבינו אומר לישראל שמעשיהם אינם לפי מה שרצה הקב"ה שיהיה בעולם. לפי התכנית האלוהית צריך היה כל נברא לפעול באופן טבעי לפי מהותו ובהתאם לתפקידו. האדם שנפשו אלוהית רוחנית מתאימות לו מצוות התורה, אלא שהיצר הרע שבו מעכב.

לפי הסדר - סדר בכתבי המהר"ל פירושו התנהלות המציאות על פי התוכנית האלוהית כפי שהייתה בשעת הבריאה.